LEHEN IL-MALTI

MAHRUĠ mill-"GHAQDA TAL-MALTI" (UNIVERSITA').

LULJU-DIĊEMBRU 1943. IT-TLETTAX-IL SENA Għadd 149-154

Zewg Popli Zewg Ilsna

L-ILSIEN Malti għal fejn l-Ingliż li hu żviluppat ħafna aktar u għandu kittieba mill-aqwa, tibda minn Chaucer u tasal sa T. S. Eliot, ma jistax jitqies bħala lsien ta' Imperu jonkella, kif ifakkruna bosta drabi, bħala għodda tajba għall-kummerċ. Aħna n-nuqqasijiet tal-Malti nafuhom kollha u kien għalhekk li, għalkemm żammejna iebes biex ma jkun hemm ebda lsien ieħor magħruf bħala uffiċjali barra l-Malti u l-Ingliż, aħna f'dak li għandu x'jaqsam ma' l-edukazzjoni għolja, l-edukazzjoni, biex ngħid hekk, ta' l-aħjar nies tagħna, qatt ma ridna jew tlabna li jinqerdu minn fostna dawk l-ilsna barranin ta' popli oħra aktar żviluppati minna u li għalhekk aħna nistgħu nqisuhom bħala l-muftieħ ta' dinjiet oħra fejn igħixu nies li għaddew il quddiem fix-xjenza u l-arti. Aħna wkoll ridna l-Malti jkun magħruf bħala ilsien uffiċjali iżda ma għandniex x'naqsmu ma' dawk in-nies moħħhom magħluq u li jaħsbu qasir sa fejn jilħaq il-qiegħ tal-kultura tagħhom li riedu jċekknu l-edukazzjoni tal-pajjiż u hekk riedu jbaxxuna quddiem il-barrani. Dan huwa l-ħsieb li ridt infisser fl-artiklu tiegħi "Kittieba ta' Għada" fit-tielet ktieb tal-Ward ta' Qari Malti. Imma għalkemm il-Malti ma jiswiex għall-kummerċ u lanqas hemm miljuni ta' nies jitkellmuh, iżda għalina, igħidu x'igħidu dawk li jridu jagħilqu għajnejhom quddiem il-fatti, hu biss u waħdu hu l-mezz nazzjonali biex infissru l-ħsebijiet tagħna bih, kif ukoll il-forma illi l-Maltin kollha, mill-bdiewa ta' Had-Dingli sal-membri tal-Każin Malti, iqiegħdu u jfasslu l-ħsebijiet tagħhom fiha.

Hafna minn dawk li jidhrilhom li qed jagħmlu figura bit-Taljan jew bl-Ingliż tagħhom ma jkunux jagħmlu ħaġ'oħra ħlief iroddu bil-Malti u jitħaddtu jew jiktbu Ingliż jew Taljan li idjomatikament u fonetikament, ma hu Ingliż jew Taljan xejn. Għaldaqshekk ix-xogħol tal-Malti fis-soċjetà Maltija jixbah lil tal-Franċiż fis-soċjetà Franċiża u ta' l-Ingliż fis-soċjetà Ingliża. Meta nħarsu lejn l-imgħoddi u naraw kemm kellu jara għawġ u tfixkil ilsienna aħna, flok nitnikktu, inqawwu qalbna għax nitgħallmu li jekk għalli ġej jerġa' jinqala' xi moviment iblah kontra l-Malti

dan jispiċċa biex joqtol mhux l-ilsien tal-Maltin, li hu ħaġa waħda mar-ruħ u l-istorja ta' ġensna, imma lilu nnifsu, u hekk iseħħ dak li jgħidilna l-Malti li min jixtieq l-għali 'l ġaru jsibu f'daru. Mela jekk hemm xi ħadd qiegħed jaħseb biex minn issa stess jew inkella wara li terġa' tintraddilna l-kostituzzjoni jċekken u jfixkel il-Malti dan jaqbillu jiftakar dejjem x'għadda minn għala lsien Taljan f'Malta meta l-ħbieb tiegħu boloħ inqdew bih mhux bħala għodda ta' kultura, imma bħala forka kontra l-ilsien tagħna li xi ħadd Malti bħalna riedu jitla' mhux fil-katedra ta' l-Università imma ġo l-irmied tal-kċina.

Il-Malti f'Malta qatt ma jista' jmut għax minn seklu għall-ieħor jibqa' jsib il-ħbieb tiegħu. Tabilħaqq, il-Malti għandu ħaġa li hu biss u waħdu jista' jgħoddha bħala tiegħu, ħaġa li u la lsien Taljan u lanqas l-Ingliż ma jistgħu bħalu jgħodduha tagħhom fl-istorja tal-Gżejjer tagħna. Dil-ħaġa huwa il-jedd tal-lsien Malti li jingħadd bħala lsien il-Maltin, il-Maltin il-qodma li fis-seklu sittax iġġieldu qalbiena għall-ħarsien ta' artna kontra t-Torok u tal-Maltin ħutna ta' żmenijietna li dawru l-kanuni tagħna kontra għadu mill-eqqel li l-gżejjer tagħna qatt ħabbtu wiċċhom miegħu. Iżda lilna l-Malti jiswielna mhux biss għax, kif ingħidu hu tagħna, imma wkoll għaliex la darba wliedna twieldu fih, bħal kieku f'wirt li tahulhom Alla, aħna għat-tagħlim fl-iskejjel elementari, irridu u ma rridux ma nistgħux ma ninqdewx bih u dan skond l-aħjar prinċipji pedagoġiċi li jgħallmuna li t-tfal jitgħallmu lsna u suġġetti oħra l-ewwelnett bi lsien art twelidhom. U minn daqshekk la l-Malti hu lsien il-Maltin l-ebda lsien ieħor, lanqas l-Ingliż, ma jista' jasal biex jaqla' l-Malti 'l barra mill-iskejjel mingħajr ħsara kbira għall-edukazzjoni tagħna.

Għaldaqshekk ma kienx żball żgħir meta dari l-Malti kien jitħalla barra mill-iskejjel biex jagħmel wisa' lit-Taljan. L-Ingliż u t-Taljan li t-tfal tagħna dari kienu jitgħallmu ħallata ballata ma' suġġetti oħra, ma kienu jiswewlhom xejn għall-ħajja ta' wara l-iskola billi kienu joħorġu żgħar u sa tnax jew erbatax-il sena ma jistax ikun li wieħed jitgħallem l-Ingliż u t-Taljan sewwa. L-aktar jekk ikollhom ħafna trufijiet imħawdin ġo ras-hom imma xejn magħqud. Għalhekk, meta tqis ħaġa ma' oħra, tara li d-divrenzja bejn dawk it-tfal li kienu jmorru l-iskola u dawk li qatt ma rifsu l-għatba tagħha ma kinetx hekk kbira, l-aktar billi fl-iskejjel ma tgħallmux is-snajja' biex ikunu jistgħu jaqbdu x-xogħol meta joħorġu mill-iskola, f'Malta, jekk jibqgħu hawn, barra, jekk isiefru. Dawn it-tfal li l-lum saru żgħażagħ,

huma, biex ingħid hekk, il-pis u l-għajb ta' Malta, dik Malta li llum kulħadd qed isejħilha dar il-qalbiena imma li ma hi xejn inqas dar l-injoranti. Il-Malti għallinqas jibqa' jgħin lit-tfal tagħna meta dawn ikunu nsew kull ilsien ieħor biex bil-għajnuna ta' kotba u gazzetti tajba, huma jibqgħu jitgħallmu u jgħaddu iktar 'il quddiem.

Ftit taż-żmien ilu konna għadna nħabbtu moħħna kif noħolqu kotba għall-iskejjel. Dan ix-xogħol illum seħħ, għalkemm mhux mingħajr tfixkil u taħbit fil-bidu. Is-sur E. B. Vella għamel il-kotba għall-iskejjel elementari, fil-waqt li jiena u l-professur P. P. Saydon għaqqadna antoloġija ta' l-aħjar proża u poeżija fi tliet kotba ta' ma' dwar elf paġna. Illum aħna għandna wkoll grammatki tajba tal-Malti kif ukoll materjal lessikali u filoloġiku u studji lingwistiċi. Hekk, sa fl-aħħar, imlejna l-battal li kien hemm fil-Malti għalkemm, ma għandniex xi ngħidu, għad baqgħalna ħafna xi nżidu biex l-istudju tiegħu jibqa' jgħaddi 'l quddiem.

Issa qabel nitlaq dan il-punt ingħidilkom xi ħaġa fuq il-Malti fl-Università. Jiena naħseb li hawn il-Malti ġie f'tiegħu iktar minn kullimkien ieħor u lili mess il-ġieħ li nilħaq l-ewwel professur tal-Ilsien Malti wara M. A. Vassalli. Ix-xogħol tagħna issa hu li nwettqu l-programm nazzjonali ta' dar-Raġel li kien iħobb l-istudju u jobgħod it-tirannija għall-mewt. Nista' ngħid li dawk l-istudenti moħħom imħeġġeġ għat-tagħlim ħassew fihom is-saħħa ġdida ta' l-ispirtu nazzjonali. Fil-Ilsien tagħna huma sabu dak li qatt ma kienu sabu f'letteraturi oħra, jiġifieri r-ruħ ta' art twelidna. Biex niftiehmu, nieħdu l-poeti tagħna. Waqt li kulħadd jaqbel li l-*Golden Treasury* jiġbor poeżija mill-aqwa u l-*Poems of To-day* miġburin mill-Għaqda Ingliża fihom poeżiji tajbin, madankollu, dawn ix-xogħlijiet li jirrappreżentaw il-ġmiel u l-kobor tal-poeżija Ingliża jonqoshom dak il-lewn u dik ir-ruħ Maltija li aħna nsibu fil-poeti tagħna.

Ħaġa minn ewl id-dinja. Bħal fenomeni oħra soċjali, il-poeti huma wkoll ulied l-art fejn jitwieldu u jikbru u waqt li l-poeżija kbira kollha toħroġ mil-lehma universali, madankollu wieħed ma jistax jifred din il-lehma u l-ħsieb li jintrabat magħha min-nazzjon tal-poeta. Shelley, bħal bilbla tiegħu fl-*Ode of the Skylark*, jifrex ġwenħajh mad-dinja kollha, iżda riġlejh jibqgħu xorta waħda fl-Ingilterra. Dante, Shakespeare u Goethe kitbu poeżija kbira li għax id-dinja kollha tħobbha u tifhimha ż-żmien

ma jistax għaliha; iżda fil-poeżija ta' dawn ukoll hemm dik ix-xi ħaġa li minnha l-qarrej jista' jara n-nazzjon tal-poeta. Għax minn kull poeta toħroġ l-awra ta' pajjiżu bħalma mill-ward toħroġ il-fwieħa li tagħżel fjur minn ieħor. Il-poeta stħajlu bħal xitla li xxenxel għeruqha ġo l-art u minn ħajjitha sa mewtha tingħaqad xorta waħda mal-ħamrija fejn titrabba. Għalhekk aħna ma nistgħux inqiegħdu l-Goethe fl-Italja, lil Dante fil-Ġermanja u l-Shakespeare fi Spanja. Għaliex, għalkemm il-ġenju li huwa universali, ma jistax jingħalaq bħal kieku f'ħabs bejn it-trufijiet tal-pajjiż, iżda b'danakollu ma jistax ma jeħux il-lewn u x-xeħta li jagħtuh it-temperament nazzjonali.

Shakespeare u Dante huma t-tnejn żewġ kolonni tal-Letteratura, imma Dante huwa l-ġenju Latin u Shakespeare hu l-ġenju Nordiku. Għalhekk fil-kittieba tagħna hemm messaġġ li aħna ma nistgħux insibuh f'kittieba barranin ukoll jekk akbar u aqwa. Tagħna jkellmu lin-nazzjon minn ġewwa n-nazzjon u jhejju t-triq għall-kobor ta' għada meta nkunu dorna dawra ma' dwarna u qegħidna daħna sewwa kif imiss. Għalhekk il-Letteratura Maltija ma għandu ħadd ifixkel il-kobor tagħha biex hi tista' tul is-sekli tibqa' tiġbed bħal kieku f'mera x-xbiha tar-ruħ Maltija u tħaqqaq il-jedd tagħna li nibqgħu ningħażlu bħala nazzjon għalina bil-lsien u kultura tagħna. Dawk li jixtiequ l-qirda tal-Malti jixtiequ wkoll jeqirdu l-individwalità tagħna nazzjonali, ineżżgħuna mid-drawwiet u l-jeddijiet tagħna u jlibbsuna libset ħaddieħor li, għax ma toqogħdilniex twaqqagħna għaċ-ċajt u għad-daħk tal-barranin, ta' dawk il-barranin li jfittxu l-irġiel f'Malta u minn flokhom isibu l-pupi, nies mingħajr sinsla mehdijin fl-interessi tagħhom!

Jidhirli li għedt biżżejjed fuq suġġett li għax huwa għal qalbi tkellimt fuqu bosta drabi. Biżżejjed ingħid li fil-programmi ta' l-edukazzjoni tagħna, tagħlim il-Malti u l-Ingliż għandu jibqa' jsir flimkien għaliex hekk jixraq u hekk jaqbel jekk irridu naraw l-Ingliżi u l-Maltin ħbieb u jafdaw f'xulxin; għaldaqshekk ma għandna nħallu lil ħadd inaqqas it-tagħlim tal-Malti jew l-Ingliż: neħtiġuhom it-tnejn, il-wieħed għax tagħna, u l-ieħor għax aħna sudditi Ingliżi. Inwiddeb bil-ħerqa liż-żewġ komunitajiet, Maltin u Ingliżi, biex joqogħdu attenti għall-fanatiku, l-opportunist u l-injurant. Il-fehma tagħna hi kultura Ingliża-Maltija mibnija fuq iż-żewġt ilsna Malti u Ingliż.

Ġ. Aquilina.